

foreground idea of connection of sciences about the casual with a technique of formation of statistical schoolchildrens notions. It is found out that the essence of methodical displaying of stochastic on school training is based on unity of statistical approaches at the stages of construction of mathematical models and experimental technigues check of hypotheses about stochastic correctness the models, constructed proceeding from theoretical assumptions. Consideration stochastic concepts of organic unity with their skilled prototypes opens a way to knowledge of statistical regularities, gives a basis for mathematical modeling not determined phenomena, provides connection of theoretical and empirical methods at the decision of practical problems. It is proved, that close interrelation with classical areas of mathematics which describe the determined phenomena, assists disclosing of potential stochastic for strengthening intrasubject and intersubject connections, helps to realize new opportunities of school mathematics in knowledge of interrelations existing actually and interdependence. In the further researches the probable characteristics of the basic components of methodical readiness of a teacher to training stochastic to scholchildren are described.

Key words: *combinatory knowledge and skills, development of thinking, pedagogical principles, methodical displaying on school training.*

УДК 373.5.016:94(477)(043.3)

Гаврилюк Ж.М.

МЕТОДИКА РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОГО ЗМІСТУ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ

Стаття присвячена проблемі методичного забезпечення вивчення тем культури на уроках історії. Автор розкриває особливості уроків культури та принципи реалізації культурологічного змісту їх у шкільному курсі історії України.

Ключові слова: *гуманізація, гуманітаризація, культурологічний підхід, методичне забезпечення.*

Школа як дзеркало відбиває всі негаразди суспільства. В умовах політичної, економічної, соціальної і духовної кризи на перше місце виступають гуманістичні пріоритети. Саме гуманізація та гуманітаризація школи є основними чинниками процесу реформування освіти .

Згідно з пріоритетами загальнолюдських цінностей, значущістю особистості в культурно-духовному й соціально-політичному розвитку суспільства цінність людини визначається її культурою.

Відомо, що культурологічний підхід до навчання історії передбачає оволодіння соціокультурного компетенцією, яка сприяє розвитку комунікативних здібностей учнів, набуття ними ряду ключових компетентностей, які на універсальному рівні визначають освітні результати, досягнуті «не лише засобами змісту освіти, але й соціальної взаємодії; як у міжособистісному, так і в офіційному культурному контексті»[7, с. 46], і саме це дає можливість переосмислити особливості викладання історії, визначення цілей та змісту навчання.

Виявлено, що у процесі оволодіння існуючими навчальними дисциплінами в учнів не повністю формується розуміння зв'язків мистецтва з історичним, природним, соціальним, національним і культурним середовищем життєдіяльності людини. Недостатньо звертається увага на усвідомлення учнями власної причетності до художніх традицій свого народу, потреби у творчій самореалізації та духовно-естетичному самовдосконаленню, реальної відповідальності за збереження національних культурних надбань, адже становлення людини відбувається в культурі.

Довести цю істину покликані саме уроки історії, тому що саме вони дають можливість прослідкувати процес розвитку людства, культури, цивілізації. Цінність історії в школі на сучасному етапі полягає не тільки у знаннях, закладених учителем, а скоріше в засобах самостійного отримання учнем історичних знань.

Під час навчання культурознавчих тем на уроках історії потрібно враховувати такі важливі чинники: культурні та освітні традиції, минулий досвід людини, її здібності та соціальне становище.

Практика викладання історії в школі засвідчує, що проблемі реалізації культурологічного змісту та методичного забезпечення вивчення культурознавчих тем на уроках історії України не приділялося належної уваги, і тому важливо визначити пріоритетні об'єкти, на які варто зосередити увагу під час вивчення культурологічного змісту навчання історії. Протиріччя між активним впровадженням культурологічної освіти та недостатнім науковим обґрунтуванням деяких суттєвих аспектів цього процесу зумовлює актуальність подальшого дослідження окресленої проблеми, адже значна частина художніх пам'яток знищена, перервана пам'ять поколінь, забуті цінні культурні традиції

Проблеми практики культурологічної освіти активно обговорюються у філософсько-педагогічних виданнях. У публікаціях українських педагогів Д.Берестовської, Є.Поліщука, М.Дорофєєвої, І.Кур'янової, І.Черкасової, Г.Альохіної та інших висвітлюються проблеми нових освітніх технологій, продуктивних методів викладання культурологічних курсів, авторські моделі їх розбудови в навчальних закладах різного типу.

Для предмета нашого дослідження цікавими були праці українських етнографів з питань матеріальної і духовної культури українців, етнічного складу населення України й сучасних етнічних процесів (Л.Артюх, Г.Горинь, В.Горленко, Ю.Гошко, Ю.Лащук, Г.Кожолянко, Т.Косьміна, О.Кравець, В.Самойлович, В.Скуратівський), українських педагогів з питань етнопедагогіки і етнокультурних чинників формування змісту шкільної, в т.ч. історичної освіти (Н.Волошина, Б.Кобзар, Т.Мацейків, М.Стельмахович та інші)

Проблемі висвітлення питань культури приділили велику увагу вчені радянської епохи: А.Вагін, Н.Сперанська, Г.Косова, В.Васильєва, І.Карпов, Ф.Коровкін, В.Козинець, В.Котляр, Г.Цвікальська. Методиці викладання культурознавчих аспектів історичної освіти присвячені роботи сучасних російських вчених К.Ігнатової, М.Загладіна, М.Жороткової, М.Рябцева, М.Шабельникової.

Важливими для нашого дослідження були й праці з методики навчання історії, зокрема, роботи К.Баханова, А.Булда, Т.Ладиченко, Ю.Малієнко, П.Мороза, О.Пометун, А.Приходько, О.Удод, Г.Фреймана, що досліджують методологію процесу навчання історії, питання змісту та організації історичної освіти.

Широке використання історичних джерел та творів художньої літератури, розкрито у роботах І.Коляди, М.Виговського, Н.Загребельної, В.Дерхо.

Цілком зрозуміло, що відтворити втрачені знання та культурні цінності можна через систему освіти, а саме на уроках культури шкільного курсу історії України. У чому ж особливість уроків культури у шкільному курсі історії? Вона полягає у тому, що: 1) зміст та методика викладу спираються на органічно поєднані принципи педагогіки і закони мистецтва і мобілізацію міжпредметних зв'язків; 2) саме на уроках культури шкільного курсу розкриваються просторово-часові та причинно-наслідкові зв'язки, устанавлюється діалог в історико-культурному просторі; 3) усвідомлюється історична епоха, що втілена в образах різних видів мистецтва. 4) уроки культури у шкільному курсі історії є основою естетичного виховання, спосіб вироблення моральної оцінки. Без особистісного переживання і усвідомлення світу – чим відрізняються уроки культури, освіта та розвиток особистості неможливий.

5) Як зазначає В.Власов, саме „питання культури є магістральними для вивчення історії, бо мають безпосередній вихід у сучасність і майбутнє, наснажені невичерпним виховним потенціалом, справляють значний вплив на розвиток особистості, формують естетичні смаки, гуманізують освіту й надзвичайно важливі для соціологізації молодого покоління”. [5, с. 6.]. 6) Вивчення культури в курсі вітчизняної історії відіграє велике значення у засвоєнні історичних знань, які є підґрунтям формування національної свідомості. 7) На уроках культури розвиваються і поглиблюються поняття про культуру як сукупність досягнень суспільства в духовному житті, вміння використовувати історично набуті знання і практичний досвід для розвитку продуктивних сил. 8) Уроки вивчення культури в курсі історії України сприяють вихованню в учнів національної свідомості, патріотичних почуттів, етичних та естетичних смаків, моральних принципів. 9) Саме уроки культури дають можливість посилити долю регіонального компонента у вивченні історії. Таким чином, як зазнає Ржепецький, вивчаючи культуру цього періоду, ми ніби підводимо підсумки розвитку суспільства, частину історичної епохи, даємо загальну підсумкову оцінку цього розвитку [20, с. 186].

Слід врахувати декілька аспектів методичної особливості уроків з історії культури, з метою реалізації їх культурологічного змісту.

По-перше, широке застосування наочності та, зазначимо, що глибоке сприйняття художнього образу можливе тільки при поєднанні зі словом вчителя.

По-друге, історико-культурні теми відрізняються великим універсалізмом в порівнянні з економічними та соціально-політичними темами.

По-третє, вивчення історико-культурного матеріалу зобов'язує вчителя до посиленої підготовки мовної характеристики твору мистецтва

По-четверте, історично-культурні теми мають велике духовне значення: посилюють дух патріотизму, національної гордості, честі, гідності. Етична роль мистецтва полягає в тому, що воно виховує високі моральні ідеали: „краса – рідна сестра моралі”. Разом з тим розвитку мислення і художньої творчості учнів сприяють такі форми роботи, як екскурсії в музеї, до історичних пам'яток; організація шкільної художньої виставки, підготовка тематичних вечорів [6, с.12].

По-п'яте, саме історія виявляє і аналізує культурний прогрес: розуміння творів мистецтва змінюється від епохи до епохи. Кожне нове покоління усвідомлює явище художньої культури, виходячи зі своїх власних, сучасних уявлень про мистецтво. Тому культурні цінності є вічними і постійно збагачуються та доповнюються новими гранями художнього змісту. Історична дистанція в часі дає можливість виявити, осягнути, реконструювати та інтерпретувати мистецькі цінності минулого, подивитись більш глибоко на художні твори сучасності, зрозуміти складні проблеми сьогодення культури.

Реалізація культурологічного компонента освіти має сприяти тому, щоб усі учасники процесу були громадянами, патріотами своєї країни, поважали національні і загальнолюдські цінності, визнавали Людину вищою цінністю; були людьми мислячими, сприймали минуле й сьогодення, моральний досвід попередніх поколінь з урахуванням толерантності й розумною критичності; освоїли три кола цінностей: етнокультурний, загальнонаціональний, загальнолюдський (планетарний); мали наукові ставлення до моральної, правової, економічної, політичної й екологічної культури; були інтегровані у сучасне суспільство і націлені на вдосконалення його; вміли орієнтуватися у потоці різноманітної інформації та типових життєвих ситуаціях, застосовувати знання, аналітично оцінювати ситуацію і одержану інформацію, аргументувати особисті погляди, робити

осмислений самостійний вибір; бути здібним до культурного творення, до творчого діалогу з природою, соціумом.

- 1). Уроки історії, на яких вивчаються питання культури, дають можливість вчителю працювати творчо, широко використовувати різні форми і методи роботи, нетрадиційні форми чи елементи уроку в залежності від змісту матеріалу, рівня знань та умінь учнів, а також знань, що їх отримали діти на уроках літератури, музики, образотворчого мистецтва, оскільки успішне вивчення тем по культурі неможливе без використання міжпредметних зв'язків.
- 2). Узагальнюючи та аналізуючи досвід реалізації культурологічного матеріалу, зазначимо, що така важлива педагогічна умова як відбір фактичного матеріалу, має поєднувати у собі науково-теоретичну значимість і естетичну виразність.
- 3). При відборі матеріалу для роботи з учнями використовуються, передусім, такі факти, події з історії культури, які:
  - є найважливішими і типовими для історії епохи, і можуть бути зрозумілі учнями;
  - досить яскраві, емоційно-насичені та здатні впливати як на свідомість, так і почуття дітей;
  - служать формуванню в учнів вміння спостерігати навколишню дійсність, сприяють залученню в практичну роботу;
  - сприяють пробудженню в учнів інтересу до рідних місць, зміцнюють у них почуття любові до батьківщини, розумінню громадянського обов'язку перед нею.
- 4). Варто зазначити, що такі уроки вимагають знання вчителем індивідуальних особливостей учнів, їх інтересів, а також атмосфери довіри між вчителем та учнями, педагогіки співробітництва.
- 5). Необхідно створити умови, щоб учні замислились, вслухались, побачили, зрозуміли; проаналізували, зробили висновки, висловили власну точку зору, зуміли відстояти свою позицію, проявивши толерантність до думки інших; ввійшли в світ мистецтва, в світ краси, величі, благородства; спробували зрозуміти і осягнути задум художника, письменника, поета.
- 6). Учитель історії, викладаючи теми культури, повинен володіти талантом перевтілення, щоб зуміти відчувати другу епоху і реконструювати світ людини; щоб, передаючи епоху та події, резонуватись у серцях учнів, викликаючи емоції.
- 7). Темі культури у шкільному курсі історії покликані привчити школярів у сучасних умовах з емпатією віднести до іншої культури, зрозуміти та прийняти цінності одне одного.

Список використаних джерел

1. Баханов К.О. Інноваційні системи, технології та моделі навчання історії в школі: монографія. — Запоріжжя : Просвіта, 2000. — 160 с.
2. Булда А.А. Практична підготовка вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України : етапи і особливості : монографія / А.А. Булда; НПУ ім. М. П. Драгоманова. - Київ , 1999. - 498 с.
3. Вагин А.А. Методика обучения истории в школе. Методические пособие.— М. : Просвещение, 1972. — 351 с.
4. Васильева В.М. Изучение вопросов культуры XI — XIII веков на уроках истории СССР. Из опыта работы: Книга для учителя. — М.: Просвещение, 1989—173 с.
5. Власов В. Історія української культури першої половини XVII ст. Матеріали до уроків// Історія в школах України. — 2009.— №1-2. — С. 6—12.
6. Гаврилюк Ж.М. Методичне забезпечення вивчення культурознавчих тем на уроках історії України.// Історія України. Уроки з історії культури по-новому. 7-11 класи. — Х. : Основа, 2006. — С. 5—40.

7. Голин Г.М. Вопросы методологии в курсе средней школы. — М. : Просвещение, 2007.— 128с.
8. Дерхо В. Методичні умови вивчення пам'яток мистецтва на уроках історії з учнями 7 класу та формування їх естетичних почуттів// Історія в школі.— 2008. —№11-12.
9. Игнатова Е.В. Методические условия работы старшеклассников с документами на уроках истории различной формы (на материалах истории культуры и быта Отечества XX века): дис. канд. пед.наук: 13.00.02/ Игнатова Катерина Владимировна.- М.,2006 – 330 с.
10. Козинець В.П. Живопис на уроках історії. — К. : Рад. школа, 1969. — 108 с.
11. Коровкин Ф.П. Изучение вопросов культуры в V классе// Преподавание истории в школе.—1980.—№1. —С. 25-40.
12. Косова Г. Изобразительное искусство в преподавании истории. — М. : Просвещение, 1986. —240 с.
13. Ладиченко Т.В. Формування історичного мислення в процесі вивчення курсу всесвітньої історії в школі // Розвиток історичного мислення як засіб формування особистості, її інтелекту та творчих здібностей: Зб.статей: Праці Всеукраїнської науково-практичної конференції 7–10 грудня 1999 р.—Одеса: Асторпринт, 1999. — 108 с.
14. Левит М.В. Как сделать хорошую школу?! Книга первая. – М.: Центр «Педагогический поиск», 2000. – С. 28.
15. Книга для читання з історії середніх віків: Навчальний посібник для 7-го кл. Загальноосвітн. навч.закл. / Клименко Н.П., Малієнко Ю.Б. – К., 2004. – 304 с.
16. Мацейків Т.І. Етнокультурна спрямованість змісту шкільної освіти.—Чернівці, вип.78.—2003.— С. 32.
17. Мороз П.В. Психологічний підхід до змісту шкільного підручника історії // Актуальні проблеми трансформації соціогуманітарної освіти: Збірник наукових праць за підсумками Всеукраїнської науково-практичної конференції (4–5 грудня 2003 р.). – Кам'янець–Подільський: Кам'янець–Подільський державний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2004. – С. 70–72.
18. Приходько АІ. Інтерактивний урок — шлях до реалізації діяльнісного підходу у навчанні історії // Історія в школах України.—2007.—№1.—С. 33–42.
19. Пометун О.І. Актуальні проблеми шкільного підручника з історії // Історія в школах України.—2002.—№6.— С. 13-18.
20. Ржепецький Л.А., Формування національної свідомості школярів у процесі вивчення культури українського народу на уроках історії України // Наукові праці. Вип.15. Педагогічні науки. – Миколаїв : МДГУ ім. П. Могили, 2003.
21. Шабельникова М.А. Вопросы русской культуры в школьных учебниках XX – начала XXI ст: дис. ... кандидата исторических наук : 07.00.09 / Шабельникова Мария Александровна—Москва, 2007. — 200 с.
22. Цвікальська Г.О. Використання художньої літератури на уроках історії СРСР в 8-9 класах. Методичний посібник. — К. : Рад. школа, 1958.—.215с.
23. Цвікальська Г.О. Література і мистецтво в шкільному курсі нової історії. учити жити. Посібник для вчителів. — К. : Рад. школа, 1978.—110 с.

The article deals with the problem of methodical aids while of studying the themes on culture at the lessons of history. The author shows the peculiarities of the lessons of culture and the principles of realization of culturelogical content in the school course of Ukrainian history.

Key words: *humanization, humanitarisation, culturelogical approach, methodical aids.*